

IDEALNA EUHARISTIJA U MARIJINIM PROŠTENIŠTIMA

Anton BENVIN (Rijeka)

Zadani naslov zvuči nešto pretenciozno, a namjera mu nije takva, jer bi želio potaknuti bistrenje pojmova i sagledavanje raznih mogućnosti što ih pruža euharistijsko slavlje, napose hodočasničko po Marijinim svetištima, u kontekstu pučke religioznosti kojoj je ovaj simpozij posvećen. Pitamo se: koje valjane pogodnosti pružaju euharistiji Marijina prošteništa i njihovi skupovi? Pod kojim uvjetima može ona tu dobro uspjeti (da bi bila „idealna“, morala bi uspjeti *savršeno*, a to je ljudima, pogotovo kad ih je mnogo, nemoguće, iako su svi pozvani „da budu savršeni kao što je savršen Otac nebeski“)? (Usp. Mt 5,48). Možda je, umjesto o „idealnoj“, ispravnije govoriti o „optimalnoj“ euharistiji.

Osnovni pojam zadanog naslova jest euharistija *ukoliko* se slavi u Marijinu svetištu. Euharistija je odveć znana veličina da bi je ovdje trebalo potanje osvijetljavati: ipak, radi ujednačenijeg mišljenja i smjera gledanja neka bude istaknuto slijedeće:

1. Euharistija je „teološko mjesto i čas“, *hic et nunc*, susreta Boga i njegova naroda na zemlji, koji se po Kristu sabire u Duhu Svetom pod prilikom osjetnih, pojavnih, svakodnevnih stvarnosti: ona je „središte svete liturgije, dapače svega kršćanskog života“, kako na samom početku ističe poznata *Uputa o štovanju euharistijskog misterija* Svete kongregacije obreda (1967). Te „pojavnosti“ jesu, na primjer, euharistijske prilike, radikalno govoreći, blagoslovni ili posvećeni kruh i čaša (usp. 1 Kor 10,16), i njihovo uzimanje (dakle, *pričest* pod obje, a onda „smanjeno“ i pod jednom prilikom), prinošenje Bogu (dakle, *žrtva* ne samo Kristova nego i njegova naroda) i ponazočenje (dakle, spomenčin ili aktualizacija smrti i uskrsnuća Gospodnjega)¹. U te „prilike“, međutim, ulaze i sabrani vjernici predvođeni svojim pastirima, sav narod (koji je na hodočašću vrlo raznolik: znanci i neznanzi, domaći i gosti, ovdašnji građani i stranci, ljudi raznih jezika, rasa, čak i

---

1 Ovako „definira“ uputa *Eucharisticum mysterium* (1967) – dalje: EM – euharistiju: „Misa ili večera Gospodnja ujedno i nerazdvojivo jest: *žrtva* po kojoj žrtva križa biva trajnom: *spomenčin* smrti i uskrsnuća Gospodina koji je rekao: „Ovo činite meni na spomen“ (Lk 22,19); *sveta gozba* na kojoj zajedničkim blagovanjem tijela i krvi Gospodnje narod Božji biva dionikom dobara pashalne žrtve, obnavlja novi savez što ga je Bog jedanput zauvijek sklopio s ljudima u Kristovoj krvi te u vjeri i nadi predskazuje i pretječe eshatološku gozbu u kraljevstvu Očevu, naviještajući smrt Gospodnju dok on ne dode“ (br. 3 a; hrv. izdanje HKD sv. Ćirila i Metoda, *Dokumenti* 5, Zagreb 1967, str. 6–7).

crkava), jer „Krist je stvarno prisutan u samom *skupu*, sabranom u njegovo ime“²; a u „prilike“ ulaze također ambijent, mentalitet, prostor, obred, govor, pjesma, napose „riječ“ jer je također „u svojoj riječi Krist stvarno prisutan“³. Jednom riječju: budući da je *sakrament*, euharistija podliježe zakonu sakramentalnosti, to jest bitnoj povezanosti dubljih duhovnih stvarnosti (prisutnost Krista i Boga po njemu u dinamizmu Duha Svetoga) s vidljivim znakovima, u kojima se svekoliko bogoslužje vrši; i zato, govoreći o „idealu“, valja uporno težiti za tim da se za euharistijsko slavlje optimalno „odaberu i rasporede oni osnovni oblici što ih je predložila Crkva, da se – *poštujući okolnosti osoba i mjesta* – jače promiče djelatno i puno sudjelovanje, kako bi (sve) što bolje odgovaralo duhovnoj dobrobiti vjernika“⁴. Što to znači i kakve zahtjeve nameće odgovornima u prošteništim?

Nadalje, euharistijsko slavlje je susret ili događaj koji se zbiva ovdje i sada, *hic et nunc*: to jest, vezan je uz određeno *tho*, uz prostor na kojem su ljudima noge danas, a ne na kojem su im bile jučer ili gdje su im inače, i vezan uz određeni *čas*, koji kao svaki ljudski čas jest tu, ali ga uskoro neće biti – te ide u kategoriju „*kairo-sa*“, časa veoma vrijedna, ali skliska i nepostojana, jer ako ga ne uhvatiš dok je tu, uteče u nepovrat, pa za ono pravo na hodočašću „vremena ima tako malo, i više ga neće biti“ (M. Dizdar). A ideal koji se postavlja pod ovim je gledištem visok: budući da je „Božji narod koji se sabire na misu čvrsto međusobno povezan i hijerarhijski raspoređen, sve (sudionike) treba tijesno povezati u jednu cjelinu tako da jedinstvo *svekolikog* svetog puka dode time *jasno* do izražaja“⁵.

Euharistijsko slavlje, rekosmo, podliježe logici sakramentalnoj, gdje sjetilne i pojavne stvari stoje u službi nadosjetnih i nevidljivih, kao u svakom znaku (svaki znak u prometu – na primjer – u funkciji je reda i čuvanja ljudskog života kao osnovne vrednote, vrednote u samoj vanjštini `nevidljive`, ali ipak kroz materijalnost znaka dokučive: „per visibilia ad invisibilia“) – kroz vidljivo dopire se do nevidljivoga, kroz vanjske osjetne prilike slavlja dolazi se u doticaj, vezu, susret s natpojavnim, božanskim svijetom. Vrhunac u tom propinjanju predstavljaju, tj. skrivaju i otkrivaju, same `euharistijske prilike`: njihovo štovanje, njihovo pri-nošenje (žrtva) i nadalje njihovo tjelesno uzimanje (pričest) dovodi vjernike, osobno i kao zajednicu, u jedinstvo s Kristom i po njemu s Bogom, a u isti mah u uzajamno međusobno jedinstvo – na horizontalnom planu. Tu euharistija do-diruje, odražava i zapravo ostvaruje bit Crkve, u kojoj je ono izvanjsko (pojavno ljudsko) također bitno ali nije jedino, nego postoji združeno s nevidljivim, koje je subitno i preče: opet po saborskom učenju, „liturgija, osobito u božanskoj euharistijskoj žrtvi... najviše doprinosi da vjernici životom odraze i drugima oči-

---

2 Tako Opća uredba Rimskog misala (*Institutio generalis Missalis romani*, editio typica, Typis polyglottis vaticanis 1970), br. 7 – dalje: IG – pozivajući se na saborsko učenje II vatikanskog koncila (SC 7), na encikliku Pavla VI *Mysterium fidei* (1965) i na bilj. 1. navedenu uputu EM 9: teološka podloga toj tvrdnji jest logion Mt 18,20: „Gdje su dva ili tri sabrana u moje ime, i ja sam među njima“.

3 Ista mjesta kao u bilj. 2.

4 IG 5.

5 IG 257.

tuju (što je) otajstvo Kristovo i istinska narav prave Crkve...: ... u njoj ljudsko je upravljeno i podređeno božanskom, vidljivo nevidljivome, djelovanje promatranju duhovnoga (kontemplaciji), a sadašnjost budućem gradu koji tražimo..." (SC 2). Liturgija (ad intra) članove Crkve postupno izgrađuje u „crkvenosti“, da budu hram i stan Božji u Duhu, a onima koji su vani (ad extra) pokazuje što je zapravo Crkva, i time daju bitan doprinos evangelizaciji, spašavanju i ujedinjavanju svijeta⁶. I s ovog stajališta zahtjev ideala nije lako ispuniti; zapravo Crkva ga nikad neće tako izvršiti da bi mogla biti mirna i zadovoljna: istom kad svi budu ujedinjeni oko Krista, i po njemu oko Boga i međusobno, kad budu nestale sve podjele i nasilja, sve mržnje i zavisti, svako otuđenje i zloraba drugoga, tek tada će moći reći: „Dovršeno je!“ (Iv 19,30), ali tad će zemaljska Crkva umirati, kao Isus na križu, da bi s njim osvanula u slavi (usp. Kol 3,4; 2 Kor 3,4-4,14).

Nitko ne može poreći kako hodočasnička situacija pogoduje doživljavanju te upućenosti prema konačnome, prema onome što *još nije*, ali će biti, dapače što *je već tu*, ali skrito pod (raznim) prilikama⁷. Pitanje: što činiti i kako postupiti da ta bitna orijentacija kršćanstva prema neprolaznim vrednotama živne i počne snažnije utjecati na život i djelovanje, osobito sada kad razne krize potresaju „zemaljski grad“, mora zanimati sve koji u Crkvi odgovorno rade za narod, pa i naša prošteništa, ali zato trebaju dobro smišljeni pastoralni programi.

1. EUHARISTIJA KAO PROCES SABIRANJA

Od starine se euharistija doživljavala kao okupljanje, kao dolazak na isto mjesto da se bude zajedno (*epì to autó*: usp. 1 Kor 11,20; 14,23; Dj 2,1), kao zborovanje. Tome su odrazom stari nazivi: *synaxis* na grčkom ili *collecta* na latinskom i na našem jeziku vrlo dobro *zbor* (od čega u pravoslavnih Slavena: *saborna*, tj. zborna, *crkva* – gdje se drži uzočni euharistijski zbor, onaj pod biskupom: u nekim hrvatskim krajevima *zbor* označuje svečani godišnji skup vjernog naroda, npr. u povodu župnog zaštitnika). „Gospodnja večera ili misa jest sveti *sastanak*, odnosno *zbor Božjeg naroda* koji se sastaje u jedno da pod vodstvom svećenika, koji zastupa osobu Krista, proslavi Gospodnji spomenčin ili euharistijsku žrtvu“ – tako kaže Opća uredba Rimskog misala pape Pavla VI (II, 7). Ispod činjenice vidljiva okupljanja

---

6 Tako SC 2: „Liturgija one koji su *umtra* svakodneвно izgrađuje u sveti hram u Gospodinu, za stan Božji u Duhu... a onima koji su *vani* pokazuje Crkvu kao znak podignut među narodima da se po njemu raspršena djeca Božja saberu u jedno, dok ne bude jedno stado i jedan pastir.“ Tema Crkve kao sakramenta jedinstva ljudi s Bogom, i njihova međusobnog ujedinjavanja i konačnog sveljudskog jedinstva dobro je istaknuta na početku dogmatske konstitucije o Crkvi II vatikanskog sabora: LG 1, i kasnije u drugim dokumentima: usp. A. STRLE, *Eshatološki značaj putujuće Crkve i njezino sjedinjenje s nebeskom Crkvom*, u: R. BRAJČIĆ i dr., *Dogmatska konstitucija o Crkvi – Lumen gentium*, II, Zagreb 1981, 698–709.

7 Ta se ideja susreće u mnogim molitvama i pjesmama, tako npr. u *Adoro te devote*: 1. „Klanjam ti se smjerno, tajni Bože naš, / što pod *prilikama* tim se sakrivaš: / srce ti se moje cijelo predaje, / jer dok promatra te, svijest mu prestaje.“ – 7. „Isuse, kog sad mi *krije* veo taj, / žarku želju, molim, ti mi uslišaj: / daj da *otkrito* ti lice ugledam / i u *slavi* tvojoj blažen uživam.“ – O ulozi euharistije u ostvarivanju eshatoloških ciljeva Crkve: A. STRLE, *n. mj.* (bilj. 6), 704–717.

stoji zakon integriranja ljudi u katolicitet. Pojedinci i manje skupine, kad god slave euharistiju zajedno s drugima, napose kad se to zbiva s nekom velikom zajednicom, raznolikom i raznorodnom kakva se okuplja na prošteništu, očituju, ostvaruju i, već prema osobnom iskustvu, doživljuju – ma ne znam kako to bilo skromno – istinu sveopće Crkve; očima vjere zapravo vide: gle, Krist sad vidljivo okuplja nâs, ali čezne da okupi sve ljude; u njegovoj Crkvi ima (i treba da bude) mjesta za sve ljude, ona je tu zato da se konačno u njoj nadu zajedno svi: ušima vjere kao da opet čuju njegovu riječ: „A ja kad budem uzdignut sa zemlje, sve ću (ljude) privući k sebi“ (Iv 12,32 po grčkom tekstu: *pantas*; manje pouzdana je varijanta: *panta*, „sve ću privući“, u smislu „sve stvari“)⁸. I zbog toga pravu „narav Crkve, svetkujući euharistiju, punije očituje onaj skup u kojemu su međusobno povezani u jedno vjernici svakoga roda, dobi i položaja“⁹. Hodočasnička mjesta tokom godine pružaju često ispunjenje tih uvjeta te su bogomdana mjesta gdje se to može zorno i proglasiti (kao „riječ Božja“) i iskusiti (kao „milost Božja“). Svako isticanje partikularnoga, očito, ne poštuje tu logiku sveopćega; ideal Kristov nije povlastiti ovog ili onog, nego svakoga i sve: Ljudi svih zemalja, ujedinite se! (da se izrazimo parafrazom poznatog slogana).

Okupljanje o kojem je riječ stalno je u toku, nikad se ne može smatrati dovršenim. Euharistija je skup u događanju, u *processu*. U trajnoj je dijalektici između onoga što je bilo (pa je izmaklo našoj ovlasti, jest kakvo jest) *kroz ovo što jest (kairos, kroz hic et nunc)* prema onomu što još nije (ali nastaje, biva, dijelom upravo kroz naš udio u *kairosu*, a većim dijelom u zadnjoj budućnosti koju iščekujemo). To drugim riječima veli Pavao: „Kod god jedete ovaj kruh i pijete čašu, vi smrt Gospodnju navješćujete, dok on ne dode“ (1 Kor 11,26). Ono što je nekoć davno bilo („smrt Gospodnja“), „to van reda biva tu“ (kao „navještaj“, kao svečani „proglas“ Božje riječi: „On je umro za vas, položio život za prijatelje, umro da vi živite, da živite u izobilju...“¹⁰) i to će jednom zasjati u svoj istini (u „slavi“), kad on dode. Naše slavlje nalazi se negdje na putu između davne prošlosti i zadnje budućnosti, ali tako da se svaki put kad ga slavimo *zbiva* stvarni pomak naprijed te nema dvaju identičnih susreta ili zborova. Otajstvo je, doduše, isto, ali nije ista sveukupna njegova stvarnost koju sačinjavaju i ljudi i sve što iz povijesti, dobre i loše, u sebi nose; nije ista Crkva koja ga slavi – prema riječi starog umnika: premda je rijeka ista, ne možeš dvaput nogom u istu vodu. Hodočasće je zborovanje na kojem je to implicitno jasno svakomu, gdje je Crkvi stalo da se jedinstvena prigoda ne proigra.

Osim toga, euharistija je različita već prema tome s kojeg je stanovišta promatramo: onako kako je doživljuju hodočasnici koji su došli iz daleka, tako je ne doživljuje upravitelj svetišta sa svojim suradnicima; tu su domaći vjernici, tu redovitiji posjetioći, tu su, napokon, namjernici koje današnje pogodnosti puta lako na-

---

8 U ovom smislu usp. LG 48, 2.

9 Tako EM 16; usp. i ekumensku notu: „Baš najviše kod svetkovanja ovog misterija jedinstva moraju svi kršćani *osjetiti bol* zbog razdora koji ih jedne od drugih razdvajaju.“ (EM 8).

10 Usp. 1 Kor 15, 3; Iv 15,13; 10,10 itd.

nesu i u ta mjesta: drugačija je euharistija zasebnoj skupini proštenjara pješaka, kojih još uvijek ima, a drugačija mnoštvu onih koji s raznih strana dodoše na veliko zborovanje, kakvih skupova u svakom svetištu ima više puta na godinu. A svi oni svaki skup za sebe prizeljkuju da im euharistija bude što uspjelija, ali svetištu nije moguće tim (opravdanim, ali prezahtjevnim) željama udovoljiti. Tu nema druge nego se odlučiti za solidan „prosjeak” koji jamči neki optimalni plod. Bez kompromisa, dakle, ne ide.

Povrh toga valja ukazati na iznutrašnje biljege pojedinog zborovanja: a katkad u svetišta dodu skupine nošene *putničkim* (da ne rečemo–izletničkim) raspoloženjem; čovjeku je uvijek bilo u naravi putovati, uostalom, i prirodno i teološki on je „*homo viator*” (čovjek putnik); danas se to gaji u vidu organizacija raznih putovanja na ovaj ili onaj način, što Crkvi daje prilike da vjernike i na taj način privede do iskustva sebe kao zajednice, kao „Crkve na putu” (*Ecclesia peregrinans*: LG 8–9, 14, 12; UR 2,6; DV 7)¹¹; b) drugo raspoloženje koje katkad proniče hodočašće jest *pokomičko*: ide se u svetišta kao skup grešnih da se ondje dobije oprost, (*o*)*proštenje*, od čega onda naziv „proštenjari” i za samo svetišta „*prošteništa*”, što je uvrješeno navlastito u sjevernim hrvatskim krajevima te je nekoć davalo, tako reći, ton čitavom putu, pogotovo kad se u svetišta kretalo pješke: u takvoj prilici skup vjernih može sebe doživjeti kao Crkvu *pokomicu* (*Ecclesia paenitens*: usp. LG 8,3)¹²; c) katkad opet ljudi odlaze na hodočašće da se dobro pomole, da izvrše zavjet, da sebe i svoje preporuča zagovoru nebeskom (naročito po Marijinu odvjetovanju); taj je motiv vrlo čest te prodahnjuje mnoga osobna i skupna putovanja, dajući priliku da se čitave skupine nadu pred Bogom kao Crkva u *molitvi* (*Ecclesia orans*: usp. kao odlika i dužnost općega, krsnog ili kraljevskog svećeništva vjernika u LG 10)¹³; d) napokon hodočašće nekad uvire u *zajedničko slavlje* naroda Božjeg u mnoštvu, kad se zemaljska zajednica doživljuje kao Crkva koja svečano *slavi* (*Ecclesia celebrans*: česta tema u liturgiji, npr. u završecima tzv.

11 Toj temi je II vatikanski sabor u konstituciji o Crkvi, LG, posvetio čitavo VII poglavlje: komentar A. STRLE v. u raspravi navedenoj u bilj. 6. O samoj činjenici hodočašća kao vrednote: B. KÖTTING, *Peregrinatio religiosa. Wallfahrten in der Antike und das Pilgerwesen in der alten Kirche*, Münster 1950; ISTI, *Peregrinatio ad loca sancta*, u: *Lexikon für Theologie und Kirche*, VIII, 268–9; ISTI, *Wallfahrt*, u: LTK² X, 941–6; M. WAGNER-a, FINK, (Hrsg.), *Wallfahrten heute*, München 1960; – A. MARTIMORT, *Processions, pèlerinages, jubilé*, u: *Église en prière*, Desclée, 1965, 649–58; F. SOTTOCORNO-LA, *Znakovi Božjeg prolaska: događaji ljudskog života*, u: J. GÉLINEAU i dr., *Pastoralna teologija liturgijskih slavlja*, KS, Zagreb 1973, 543–4.

12 „Dok Krist, svet, nevin, neporočan, nije poznao grijeha, nego je došao da zadovolji samo za grijeha naroda, Crkva, obuhvaćajući u svom križu grešnike, u isti mah sveta i uvijek potrebna čišćenja, neprestano vrši pokoru i obnovu” (LG 8,3); o tome: K. RAHNER, *Il peccato nella Chiesa*, u: *La Chiesa del Vaticano II. Opera collettiva diretta da G. Baraúna*, Firenze 1965, 419–35. O odnosu hodočašća i pokore vrijedi spomenuti da i crkveni zakonik (CIC) u kan. 2313 § 1 n. 2 među poglavite vrste pokore (*praecipuae paenitentiae*) navodi: obavljanje kojeg pobožnog hodočašća (*pia peregrinatio*).

13 Papa Pavao VI u apostolskoj pobudnici *Marialis cultus* (1974) preporučuje Mariju kao model duhovnog držanja „kojim Crkva slavi i živi božanska otajstva”, u prvom redu euharistiju: što je Marija, to jest i treba da bude Crkva: *Djevica koja sluša, Djevica koja moli, Djevica koja radi i Djevica koja prinosi* (žrtvu): br. 16–23, hrv. izdanje, KS, *Documenti* 44, Zagreb 1975, 28ss.

predslovlja kojima se uvodi andeoska pjesma „Sveti, svet, svet“¹⁴. Takva i slična iskustva, stavovi, raspoloženje iziskuju različit liturgijski pristup i, dosljedno, nameću drugačiji stil ideala: ono što je optimalno u pokornički intoniranom hodočašću i euharistiji, koja ga privodi vrhuncu, neće biti isto tako idealno u liturgiji hodočašća koje se pokrenulo radi svečanog slavljenja Boga.

To ističemo zato da posvijestimo koliko je raznovrsna problematika koju moramo vidjeti na obzoru pojedine prigode u Marijinu prošteništu, kako bismo se mogli ispravno odlučiti za stil, ton, sadržaj i mjeru slavlja.

U nastavku će biti govora o pojedinim okolnostima koje bitno utječu na doseg i kakvoću onoga što se oko svetišta zbiva.

2. MJESTO ILI PROSTOR EUHARISTIJE

Već smo upozorili kako je euharistija „teološko *mjesto* i čas“ susreta vjernih ljudi s Bogom po Kristu. Zato, zeli li uspjeti, hodočasnička euharistija nameće problem *mjesta*. Prošteniste i jest u prvom redu *mjesto*, posebno izabran, njegovan i *časćen* prostor, koji mnogima i danas, kao što je bivalo i davno prije, predstavlja *cilj* putovanja, napora, žrtava i slično. Dosta se sjetiti tradicije hodočašćenja u Svetu zemlju, pa na grobove apostola, mučenika i slavnih svetaca (Petar i Pavao u Rimu, Eufemija u Kalcedonu, Martin u Toursu...), što vuče lozu još iz prvih vjekova kršćanstva. Fenomen nije samo kršćanski; poznaju ga i druge velike religije: stare poganske, indijske, židovstvo, islam... Konkretno *mjesto* kao *cilj* putovanja iz daleka djeluje poput magneta, a kad se dostigne, stvara mnoštvo ugodaja, budi duboke emocije, rada određenim religioznim iskustvom koje se s bogatim nijansama nosi kući. I taj fenomen može poslužiti kao povod određenom euharistijskom idealu.

Povrh toga što nas ovdje i zanima najviše Marijina svetišta su i u nas i u katoličkom svijetu još uvijek pojava vrijedna svake pozornosti. Idu u red najposjećenijih zbornih mjesta u Crkvi. Dosta je spomenuti: Lourdes (od 1858) i Fatimu (od 1917), koji su skoro premasili stara svetišta kao Guadalupe i El Pilar (Saragoza) u Španjolskoj, Loreto i Pompei u Italiji, Czestochowu u Poljskoj, u nas Mariju Bistricu, Trsat, Sinj. Što će od njih biti, ne znamo (znamo: kao što ih nekoć nije bilo, tako ih može opet ne biti). Ali, dok su tu, vrednota su koju bi bio propust mimoilaziti. U ovom slučaju *cilj* putovanja, i kao euharistijski prostor, jest Marijino svetište, što jamačno utječe na temeljno raspoloženje i cjelokupno odvijanje slavlja. Tu se nameće pitanje: kako se *marijanska* nota uskladuje s euharistijskom? Odgovor nije uvijek jednostavan. Na što npr. stavljati naglasak ako se nedjeljna misa za hodočasnike slavi u svetištu? Kako postupiti ako je liturgija u samoj crkvi (na oltaru gdje je Marijin lik), a kako kad je bogoslužje vani, na otvorenom? Svojim

---

14 Navedimo Marijino predslovlje: „Uistinu je dostojno i pravedno, pravo i spasonosno da vazda i svagdje *zahvaljujemo* tebi, Gospodine... vječni Bože, i da te o svetkovanju blažene Marije vazda Djevice *hvalimo, blagoslivljamo i slavimo*: ona je... obasjala svijet vječnim svjetlom, Isusom Kristom, Gospodiinom našim, *po kojemu* tvoje veličanstvo hvale anđeli, klanjaju se gospodstva i dršču vlasti. Nebesa i nebeske sile i blaženi serafi *zajedničkim klicanjem slave*. Daj, molimo, s njima i naše glase *primi dok govorimo poniznim hvalospjevom* Svet, svet, svet...“ (*Rimski misal*, Predslovlje BDM, 1).

prostorima, naime, svako prošteniste obuhvaća veći sklop koji djeluje raznoliko, nalik je živu organizmu, koji živi – recimo – godinu dana poput stabla široko razvite krošnje: neko vrijeme je bez lišća s rijetkim pticama, katkad opet buja od lista, roda i posjeta svijeta. Ne treba isticati kako ta ritmička izmjena ne može a da ne utječe na vrstu duhovnih doživljaja: jednom je ugodaj šutljiv, obazriv i tih, a drugi put pun vreve, pokreta, mnoštva: jednom zima, drugi put sunčano proljeće, ljeto ili bujna jesen. No, tu već dodirujemo problem vremena.

3. PRIGODA SLAVLJA ILI VRIJEME

U širem smislu vrijeme euharistije teče već od kuće, od pokreta, ili čak od odluke da se ide; i poslije se opet tokovi smiruju doma, dok će niz dojmova odjekivati još danima i danima, možda kroza sav život. U tom je pokretu euharistija žarišni pol oko kojega kruži čitava putanja hodočašća. Stari je (još važeći) Rimski obrednik sadržavao, u tom pogledu, osobitu liturgijsku službu, jednu na početku i drugu na svršetku puta, predviđene obično za zbornu mjesto u (župnoj) crkvi¹⁵.

U užem smislu, vrijeme na koje sad mislimo jest ono što ga skupina provodi u samom svetištu slaveći euharistiju, sama ili s drugim skupinama. To vrijeme nosi pečat intonacije određenog hodočašća i raspoloženja ljudi u njemu (putničko-izletničko, pokorničko-proštenjarsko, molitveno-zavjetno, slavljeničko...). Korisno je pritom skrenuti pozornost i na *povod*.

a) Postoji *redovni* povod: na primjer, jedanput godišnje, što se u jednakim razmacima navraća iz ljeta u ljeto; npr. župe zagrebačke nadbiskupije jednom godišnje obidu s vjernicima bistrički kip i oltar; to zna u nekim tjednima, kao što je onaj oko blagdana Preobraženja ili Božjega lica, nakupiti u prošteništu silu svijeta; drugdje nije tako, drugačije je, ali ravnomjerni ritam određenih skupova postoji svuda (recimo, za Veliku i Malu Gospu). Ta okolnost nosi sa sobom prednost da se zbor može više ili manje dobro predvidjeti i programirati; nedostatak je u napasti inercije da se uhodani običajnik tjera dalje, ne vodeći mnogo brige oko mogućeg boljega.

b) Ima i *izvanrednih* povoda: kad se unaprijed ne može znati da će hodočašće biti, ali ga neki motiv ipak pokrene, ili iz slučajnih izletničko-duhovnih pobuda (neka se skupina odluči za duhovnu obnovu, pa u program ugradi i put do svetišta) ili iz određene šire inicijative (npr. takve su spomen-povijesne proslave, kakva je bila ona u Solinu 1976, ili znanstveno-pastoralni skupovi, kakav je bio Mariološko-marijanski međunarodni kongres u Zagrebu i M. Bistrici 1971, ili višestruke crkveno-pastoralne inicijative, kakva ima biti nacionalni euharistijski kongres, zakazan u M. Bistrici 1984).

S vremenom je, osim toga, povezan i problem *trajanja*: koliko dobra euharistija u prošteništu smije trajati? Od kog časa počinje biti prekomjerna i zato svojom

15 Vidi *Rimski obrednik (Rituale romanum Pauli V. Pontificis maximi iussu editum et.)*, naslov VIII, gl. XI–XII: Blagoslov hodočasnika koji idu na sveta mjesta (predviđa misu „u kojoj se reče molitva za hodočasnike... i prima pobožno presv. euharistija“ a poslije mise nad njima govori svećenik posebne molitve); isto je tako predviđen blagoslov hodočasnika na povratku. – Hvalevrijedno, to je dobrim dijelom ušlo u novija izdanja pučkog molitvenika *Kruh nebeski*, izd. XXIX–XXXIII (1980), str. 161–6.

dužinom nepovoljna? Ovisi o moći istrajanja: u djece i bolesnih ili starijih osoba ona je očito manja nego u zdravih odraslih, ali za sve vrijedi staro pravilo: Sunt certi denique fines. Neke se granice ne mogu bez grijeha prekoračiti (1 sat – 1 sat i po – 2 sata?...). Ljudski je organizam bazdaren, da tako rećemo, na neke konstante, koje svi organizatori skupova na ovaj ili onaj način poštuju (svečano-sti, priredbe, predavanja, sportski nastupi...).

Konačno, ovamo ide i *doba* dana ili noći: jedno je euharistiju slaviti za najvećeg svjetla, oko podne, a drugo o sumraku ili noću, u rano jutro ili pod večer. Svako doba ima svoju simboliku, koja utječe na ugodaj i djelovanje obreda. Isus je prvu euharistiju slavio navečer, prvi su kršćani po svjedočanstvu Plinija Mladeg to činili „određenog dana (u nedjelju?) prije svanuća“, stoljećima se pak uvriježio običaj jutarnje ili dopodnevne mise, u novije vrijeme opet prodire prednost euharistije navečer. Po sebi, svako je vrijeme pogodno i moguće, samo se treba podesiti na njegovu „valnu dužinu“. Znamo kako su dojmrljive bile i ostale božićne polnoćke, i kako su lijepe nekoć bile rane zornice u Došašću.

4. SVRHA SLAVLJA

Tko želi dobro riješiti problem hodočasničke euharistije, mora sebi postaviti pitanje: *zašto* ljudi uopće dolaze? Koji su ih *motivi* pokrenuli? I bez namjere da budemo iscrpni, možemo imenovati neke, da ih tako nazovemo, motivacijske tipove koji nam se čine pretežni, a koje smo naprijed već natuknuli: hodočašće kao *put*, kao *proputovanje*, kao proštenje i kao veliko zborovanje (slavlje-kongres).

a) *Hodočašće kao put Crkve*: cilj mu je pohoditi i duhovno se okoristiti nekim svetištem, i u vezi s time cjelokupnim putem, jer se smatra da je baš ono mjesto vrijedno naše pozornosti i štovanja; takav je slučaj sa Svetom zemljom, Rimom, Loretom, u nas sa Solinom i slično. U takve se tokove naravno znade uključiti želja da se izvrši zavjet, obavi molitva za važne nakane života ili da se nešto duhovno svježe i zdravo doživi. Danas je ovo potonje pojačano probuđenim izletničko-turističkim faktorom: npr. mnogi će ići u Rim da vide Papu, u Solin da obidu glasovite starine, u to i to prošteništa da usput upoznaju dotičnu zemlju; druge vrednote nisu isključene, ali nisu na prvom mjestu.

Uz „put“ se češće pohode svetišta i na *proputovanju*; ranije je toga bilo manje, a danas – zbog olakšanog putovanja – tih posjeta ima znatno više. Ljudi rado svrate u Marijino svetište ili na polasku ili na povratku s glavnog cilja: npr. idući za Rim pohodi se Loreto, idući za Nin skrene se na Trsat ili u Sinj, i tom se prigodom slavi euharistija. Da bi takva euharistija bila idealna, mora poštovati drugu logiku nego je središnja liturgija puta, jer nije identična euharistiji na cilju. Oboje teže k idealnom, ali je ideal drukčijeg profila.

b) *Proštenje*: cilj je puta steći oproštenje grijeha i „oprote“ (indulgencija) kao pređujam spasenja, što cjelini daje ne samo pokorničku intonaciju nego i osjetljivost za vrednote kao što su otkupljenje i spasenje ili susret s Kristom kao „spasiteljem“. U srednjem vijeku taj je tip bio vrlo raširen; a donedavna je bio vezan uz *pješačenje*, što mu je davalo osobit pečat i osebnost. Danas je to rjeđe, ali iščezlo nije i neće. Iz velikih gradova i dan-danas veće i manje skupine odlaze pješke do

Marijinih svetišta: u novije vrijeme se piše o vjernicima-pješacima iz poljskih gradova do Crne Gospe na Jasnjoj Góři (Częstochowa).

c) *Velezborovanje*: svetište se izabire kao zborni mjesto za skup koji bi se mogao održati i drugdje, ali mu proštenjarski kompleks pruža mnoge pogodnosti. Tako biva za neka spomen-slavlja ili kongrese. Međunarodni svjetski euharistijski kongres, jubilarni, održan je 1981. u Lourdesu, kao gost Marijina svetišta. Slično se, kako već natuknismo, priprema u nas nacionalni na M. Bistrici. Održavanje ovakvih masovnih skupova na Marijinim prošteništima fenomen je posljednjih godina.

Euharistija je skup koji po naravi svojoj teži da integrira svu valjanu ljudsku stvarnost, sve što dobra i istinita ljudi u sebi nose, što jesu i teže da budu, kako bi se Kristu prinijelo da postane dio njegova otajstva. Svetište kao mjesto čistih euharistijskih susreta mora voditi brigu o *kvaliteti* slavlja, težeći da budu izvedena što skladnije, sa što više ljepote¹⁶. Još u starim vremenima hodočasnici su bili iznenađeni ljepotom liturgije na svetim mjestima u Palestini ili u Rimu, pa su tamo stečene dojmove donosili kući i time kadšto utjecali na bogoslužje u domaćim crkvama. Danas bi naša Marijina svetišta mogla biti *mjesta permanentne inicijacije* u temeljne vrednote i slavlja Kristova otajstva. Euharistija, se, dakako, ne može promatrati sama za sebe, izdvojeno; uz nju valja gledati druge prateće (liturgijske i) hodočasničke programe, koji se u prošteništu obično predviđaju:

1. dolazak: ulaz - odavanje počasti liku i oltaru - pozdrav - zatim pauza
2. pokorničko slavlje (poželjno s liturgijskom pripravom - ako skup ondje noći, preporučuje se noćno bdjenje)
3. razgledavanje prostora - osobna molitva - izvršenje zavjeta - drugi privatni zadaci
4. svečana euharistija - (agape/objed)
5. (križni put) - oproštaj - posljednji pozdrav svetištu
6. povratak kući.

Ako se svaki sakrament, pa tako i euharistija, može definirati kao „susret“ (usp. E. Schillebeeckx, *Krist – sakrament susreta s Bogom*, KS, Zagreb 1976), dobro je uočiti dijalektiku koja tu nastaje, dijalektiku između onoga *koji dolazi* i onoga *koji čeka*. Možemo to razmotriti po planovima:

1. *plan (teološki)*: narod dolazi, ljudi kao osobe dolaze, Crkva dolazi a *Bog* ih čeka (što je tema mnogih psalama, npr. 95/94: Dodite, kličimo Gospodinu; 29/28: Prinesite Gospodinu, sinovi Božji; 122/121: Obradovah se kad mi rekoše...), iako je istina da i *Bog* dolazi, a mi ga dočekujemo (npr. „Blagoslovljen Gospodin *Bog* Izraelov što pohodi i otkupi narod svoj“ Lk 1,68ss). U svetištima se mnogi grešnik skrušio, otvorio milosti i primio Boga; mnogi su u svetištu osjetili ili utvrdili zvanje (sv. Ignacije Lojolski u Montserratu, Majka Tereza u Letnici...).

2. *plan (eklezijalni)*: *Crkva* domaća čeka a *Crkva* putnica dolazi u goste; prirodno je da prva pozdravi sestru hodočasnicu, zaželi dobrodošlicu i posluži onim što ima; nije zakon, ali je prikladno i lijepo da gošća domaćici donese radost (i darove), da iskaže zahvalnost za pruženo gostoprimstvo.

3. *plan (antropološki)*: zbiva se susret *ljudi* uzajamno: stječu se i produbljuju osnovna ljudska iskustva, kao što su: otkrivanje drugoga, radost, prijateljstvo, dija-

log, ushit. Euharistija je prilika i mjesto ljudskog susreta, koji naravno prelazi u slavlje, a koji se slavljem za uzvrat napaja.

U odvijanju liturgije mjesto za pozdrav jest na početku (riječi moraju biti odmjerene, bremenite, skladne, nadasve kratke: duženje je nepotrebno, opterećujuće, ide van mjesta); mjesto za eventualne darove je u prikaznoj povorci a mjesto zahvale na kraju mise, prije otpusta.

5. POŠTOVANJE OKVIRA I MJERE

Stara je riječ: Ne quid nimis! Sol je jelu neophodna, ali u pravoj mjeri: ne valja premalo, ne valja ni previše. I odjeća i obuća vrijede kad su po mjeri, u protivnom stvaraju neprilike. Možda se naš jednoobrazni liturgijski model kadikad nade u procijepu. Kao i svagdje, u liturgiji vrijedi zakon *veličine skupine*. Nije isto biti na svečanom objedu u manjem broju, pa doslovno sjediti za istim stolom, ili pak biti u velikoj dvorani gdje je više stolova: nije isto pribivati na svečanoj priredbi u manjoj dvorani ili na otvorenom, usred velikog masovnog zbora. Dogadanje poprima ove ili one obrise baš od veličine skupa. Znamo da je euharistija nastala kao jelo uže skupine (njih trinaestorice), za jednim stolom, u privatnoj kući: znamo da su se euharistijski sastanci kroz prvih nekoliko stoljeća većinom održavali po obiteljskim stanovima (usp. Dj 2,46; 20,7-12), ne isključujući, dakako, i prostranije dvorane. U jeruzalemskom hramu euharistija se uopće nije slavila. Međutim, postupnim omasovljenjem kršćanskih zajednica ona ulazi u sve veće prostore te usvaja odgovarajuće crte dvorskog ceremonijala. Dogodilo se tako da je euharistija velikog skupa postala mjerilo svima ostalima. Postojeći tip, uza svu pokoncilsku elastičnost, još je uvijek tako uniforman da ne vodi dovoljno računa o ljudskom *okviru* koji ne može biti uvijek isti, nego se mijenja. Govoreći o Marijinim svetištima, svatko zna da slaviti euharistiju na otvorenom za tisuće i tisuće vjernika nije isto kao držati slavlje za manju skupinu, gdje svatko svakoga pozna, kao što je to npr. slučaj s hodočasniciima jednog autobusa (40–50 ljudi) ili jedne te iste župne zajednice; nije isto euharistija za raznoliko mnoštvo, tako reći iz svakog naroda, plemena i jezika, i euharistija uze definiranog profila (npr. za skup sestara redovnica ili studenata, mladih bračnih drugova, bolesnika i slično). Tu se ideal mora shvatiti dinamički i elastično; za optimalnu je euharistiju u svetištu neophodna dobra organizacija, koja ne može biti ostavljena za zadnji čas, nego mora biti solidno pripravljena, s raspodijeljenim ulogama, s izvježbanim izvoditeljima, s jasno zacrtanim ciljem (da glavni suradnici i voditelj znadu *što se hoće*): „glavnu će riječ pri tom imati upravitelj crkve, a bit će saslušani i vjernici glede onoga što se izravno odnosi na njih“¹⁶.

Govoreći o idealu, kad je u pitanju euharistija, koja je po svojoj biti i žrtva i spomenčin i pričesna gozba¹⁷, ne možemo mimoći svjesno, puno i djelatno su-

¹⁶ LG 73.

¹⁷ U ranom kršćanstvu crkve su, uz drugo, imale i službu egzorcista sa zadatkom da paze da onaj tko nije za pričest ne pristupi nego izide (*ut qui non communicet det locum*: npr. katekumeni, javni pokornici, grešnici). Bile su to neke vrste redara. I tko bi pri takvom provjeravanju, kontroli, ostao unutra, smatralo se da smije sa svim pravima sudjelovati u otajstvu, tj. i u pričesti uključno. No, koje bi metode trebalo danas primijeniti na velikom crkvenom zboru?

djelovanje *svi*h nazočnih na skupu, što ga dokumenti preporučuju a što je jedva kada doslovno moguće. Ukoliko je euharistija žrtva, ona traži da vjernici udu u nju *davanjem sebe* (u vidu molitve, pozorna slušanja Riječi, u vidu poslušna Bogu, predanja i osobne žrtve); ukoliko je gozba, traži da se otvore za *primanje onoga Božjega* (prihvaćanja Božje volje, prihvaćanja drugoga do zadnjih konsekvencija pomirenja... i primanja pričesti pod obje prilike). Sagledamo li stvari u tom rasponu, jedva će kad u golemom mnoštvu naroda biti moguće dostići optimalno; trebat će težiti za „solidnim prosjekom“, kloneći se jeftine inercije i pogubnog minimalizma. Objektivno gledajući, na masovnom skupu nije ni poželjno svima davati sve, jer svetinje koje Crkva dijeli, nisu njezine, ona ih je primila s upozorenjem: „Nemojte bacati biserja pred svinje!“ (Mt 7,6)

Naš optimalni doseg stoji, stoga, u razboritoj i odgovornoj procjeni *mogućeg i boljeg*; najbolje nije dostizno, već je samo teoretska mogućnost; operativno se moramo osloniti na stvarnost *mogućega*, a to je često daleko više nego se obično misli. Zato se, potcjenjujući moguće a precjenjujući teškoće, lako upada u napast promašaja, koje onda i činimo. Naše šanse stoje u upornom i stalnom pomaku prema *boljemu*. Ako za primjer uzmemo službu riječi: u svetištima nije dosta, nego je daleko ispod minimalnog prosjeka, držati samo uobičajene *homilije*; homiletska riječ je neophodna, ali – sama – ne dostaje: u današnjim uvjetima valja je poduprijeti riječju *evangelizacije*, kao prvog navještaja vjere onima koji za Boga i Krista nisu nikad ozbiljno čuli, i riječju *katehizacije*, kao sustavnijeg osnovnog izlaganja kršćanskog vjerovanja. Mnogi, premnogi trpe od *insufficientia fidei*, neishranjenosti vjere, pa bi razni hodočasnički zborovi morali ulagati napore da u prisutnima bude vjeru, da je gaje i utvrduju, da je privode zrelosti. Nezamjenjive su pri tom teme: vjera u Boga osobnoga, u Oca; u njegova Sina utjelovljenoga, Sina Božjeg i Sina čovječjeg (Marijina); vjera u Duha Svetoga, vjera i Crkva, vjera u život budućega vijeka: nada, nada i kad je sve protiv nade: ljubav po mjeri Kristovoj; nositi križ idući za Kristom (kao Marija: „Isusova majka, tijelom i dušom na nebu već proslavljena, na ovoj zemlji svijetli *putujućem narodu Božjem* kao *znak* sigurne nade i utjehe, sve dok ne dode dan Gospodnji...“ (LG 68).

Možemo se pitati: što iz naših prošteništa, u kontekstu postojećih „znakova vremena“, navlastito signalizira taj *znak* – Marijin lik i život, stil života i ličnosti da bi kroz posluživanje Riječi u euharistiji trebalo poduzeti?

ZAKLJUČCI

Gornje izlaganje daleko je od toga da bude potpuno. Mjestimično je nalik nabačaju ideja, nizu natuknica za dalje razmišljanje. Dobrim se dijelom svelo na *prolegomena* o euharistijskoj liturgiji u hodočasničkom ambijentu Marijinih svetišta, koja su vidljiv „znak vremena“ naših prilika i vjerničkih pokreta. Mnogima služe kao orijentiri za hod naprijed.

1. Ideala u dostignuću nema, ali ga ima u težnji. Inače ne bi imale smisla Kristove riječi: „Budite savršeni kao što je savršen Otac vaš nebeski“ (Mt 5,48). Crkva na zemlji ne smije nikad reći: Dosta mi je. Uspjela sam. Mora, naprotiv, stalno kre-

tati dalje, osvajati nove (posredne) ciljeve, sve dok ne stigne na goru Gospodnju. Postaje na tom putu mogu biti hodočasničke liturgije.

2. Čovjek je mjerilo svih stvari, po riječi starih mudraca: čovjek je mjerilo i optimalne euharistije, uzet pojedinačno i uzet skupno, u krilu zajednice. Dobra euharistija jest samo ona koja je dobra za čovjeka, za svakog koji je u zajednici koja svjesno i djelatno slavi.

3. Hodočasnička mjesta, osobito ona posjećenija, vrše znatan liturgijski utjecaj oko sebe, blizu i na daleko. Tako je više-manje uvijek bilo. Uprave pojedinih svetišta odgovorne su za stil, za program i kvalitetu svojih redovnih i izvanrednih slavlja.

4. Sve je zrelija prilika da se za pojedina, ili za sva, naša svetišta stvara *pastoralni duhovni program*, koji bi, uvažavajući potrebe i koristeći se raspoloživim snagama, iskustvom i suradnjom, usmjeravao glavninu akcija prema prioritarnim ciljevima, a to su oni što kruže oko vrednote 'vjere', koja je ateizmom, materijalizmom i sekularizacijom u mnogim ljudima i sredinama ugrožena. Neki bi programi morali biti kratkoročni, drugi dugoročni.

5. Na pomolu je svršetak XX stoljeća i ujedno kraj drugog milenija kršćanske ere. Marijina svetišta nisu samo zborna mjesta nego i osmatračnice s kojih nam je promatrati „znakove dolazećih vremena”: kakva nam je neposredna budućnost do 2000. godine? Što učiniti da se primljena vjera uspješno preda dalje? Koju nenadomjestivu uslugu mogu u tom djelu izvršiti Marijina prošteništa? U njima su osobit *kairos* upravo euharistijska slavlja, koja bi Crkvi morala pokazati kako da, poput Marije na zemlji prije blaženog prijelaza, „nastavi svoje putovanje između progona svijeta i utjehe Božje, navješćujući muku i smrt Gospodnju, dok on ne dođe, a od moći Gospodina uskrsloga crpsti snagu da svoje nutarnje i vanjske žalosti i teškoće pobijedi strpljivošću i utjehom” (LG 8,4).

Un' eucaristia ideale nei santuari mariani
(Riassunto)

Il tema si propone l'analisi del problema di una liturgia adatta e ben fatta nei luoghi di pellegrinaggio mariani. Premesse alcune osservazioni di ordine generale (prolegomena) riguardanti la teologia eucaristica, si espongono i principi secondo cui possono esser valutati gli elementi di rilievo di ogni eucaristia, e di conseguenza anche delle celebrazioni eucaristiche nei santuari mariani (in contesto di pellegrinaggio o meno). Va messo in risalto che il mistero eucaristico associa varie possibilità di natura teologica, ecclesiale e antropologica che tendono ad esser applicate alla comunità celebrante, ma che non sempre possono prender corpo nei partecipanti della liturgia concreta. L'ottimale consisterebbe tanto nel progettare con prudenza e senso di responsabilità quanto poi nell'attuare il possibile e il meglio, offerto da ogni singola celebrazione liturgica, cercando sempre di procedere a traguardi più alti.

L'analisi giunge ad alcune conclusioni:

1. L'ideale non sta nel raggiungimento (non è possibile effettuare un' eucaristia ideale o perfetta), consiste piuttosto nell'incessante protendimento verso di esso.

2. L'uomo, essendo misura di ogni cosa, è conseguentemente criterio anche delle singole celebrazioni ecclesiariche, ovvero: buona è quella eucaristia che è per l'uomo, ordinata alla promozione religiosa delle persone che vi partecipano.

3. I luoghi di pellegrinaggio, dal punto di vista liturgico, svolgono un'influenza notevole sull'ambiente circostante, prossimo o remoto, il che aumenta le responsabilità dei ministeri esistenti presso i vari santuari.

4. Dato l'afflusso considerevole dei fedeli ai santuari mariani, si profila un bisogno sempre più sentito di un programma pastorale organico sia per i singoli che per il complesso dei luoghi di pellegrinaggio nazionali.

5. In vista del prossimo fine del secondo millennio dell'era cristiana, si pone la domanda: che cosa dev'essere fatto perché la fede trasmessaci venga tramandata ulteriormente, e che ruolo spetta, in prospettiva sì importante, ai santuari mariani, il cui kairos più cospicuo sta indubbiamente nelle celebrazioni liturgiche?